

Роза Рымар. Васількі ад Аляксея Карпюка

Я памятаю той дзень, калі ён увайшоў у чытальную залу бібліятэкі педагагічнага інстытута, трымаючы ў руцэ букецік блакітна-сініх васількоў. Накіраваўся да стала, дзе я штосьці пісала. Ціхенька прывітаўся і дадаў: «Гэта Вам!» Я глядзела то на васількі, то ў вочы Аляксея Нічыпаравіча Карпюка. Ён быў у Гародні фігурай заўважнай, і многім яму незнаёмым — знаёмы. Адчуўшы маю разгубленнасць, пісьменнік шапнуў мне на вуха: «Васілёк — гэта кветка зямлі беларускай, кветка Максіма Багдановіча. У яе прагажосці — краса і чысціня беларускай дзяўчыны». У тую хвіліну мне здалося, што з блакітна-сінім букецікам Аляксей Нічыпаравіч перадаў мне нешта больш важнае — талісман, разуменне Радзімы і часцінку свайго сэрца, улюбёнага ў Беларусь. Для мяне ён, і той даўнішні — і сёння жывы.

* * *

Аляксей Нічыпаравіч,
Паважаны дарагі Настаўнік,
Я вашай дарогай іду,
Ніколі з яе не звярну...
Сэрца навекі
Я беларускай зямлі аддала —
У сінечу нябёсаў,
Азёраў і рэчак
Маленькай дзяўчынкай
Закахалася я...
А з роднаю мовай
Мяне нарадзілі,
Я з ёю жыву,
На ёй я і песні спяваю,
На ёй я і вершы пішу...

Днямі некалькі разоў перачытала аповесць «Па кветку шчасця» — адзін з шэдэўраў А. Карпюка. Там маладосць, прыгажосць, чысціня юнацкіх памкненняў і высокая чалавечнасць, да якой пісьменнік імкнуўся падвысіць узровень чытача. Усё гэта не аджыло, яно жыве і па сённяшні дзень.

У сваёй «Кветцы» пісьменнік акцэнтуюе ўвагу на высокім палёце чалавечай істоты. Яго праўдзівае слова — гэта і эмоцыі, і маштабнасць думкі, і філасофская глыбіня — падказка, як трэба жыць. Ён не пытае, хто мы такія, чаму і чаго мы тут. Ён ведае: мы прыйшлі сваім словам расплюшчыць вочы напаяўсяным; расквеціць іх душы, калі яны дрэмлюць; напавіць сэрца чапавека,

каб яно разам з розумам дапамагло задумацца: калі ты беларус, то трэба размаўляць па-беларуску, і шанаваць сваё роднае слова, і множыць уласнай працай нашу беларускую культуру.

А. Карпюк інтэлігентна патрабуе не дапускаць улады над душою чалавека. Зняволеная душа, тым больш пад прымусам, губляе творчы патэнцыял. Душа павінна заставацца вольнай, а чалавек не павінен быць прымітыўным, банальным.

Лепшы твор А. Карпюка пра каханне раман «Данута» ўпершыню быў надрукаваны ў гарадзенскім альманаху «Нёман» у 1958 г. Але на працягу наступных дваццаці гадоў аўтар дапрацоўваў і перапрацоўваў яго трыццаць два разы. «Данутай» зачытваюцца і па сённяшні дзень.

А яшчэ для мяне назаўсёды застаўся ў памяці вечар сустрэчы ў Гарадзенскім педагагічным інстытуце з дэлегацыяй літоўскіх паэтаў, пісьменнікаў, журналістаў, кінарэж-сёраў... Было гэта 22-га лістапада 1956 года. Я — студэнтка трэцяга курса гістарычна-філалагічнага факультэта. Я — у прэзідыуме. Хвалююся... Мне даручылі вітаць-віншаваць літоўскіх творцаў. Яны прыбылі пазнаёміцца з Гародняй. І ў першую чаргу — з беларускімі літаратарамі.

У маім архіве знаходзіцца ліст-віншаванне, у якім зафіксаваны мае словы ў афарбоўцы інтэрнацыянальна-марксісцка-ленінскай ідэалогіі. Мне сёння за тое крыху сорамна, але «быў час, быў век, была эпоха...» Выступалі госці з Вільні, Коўні, Прэная. Выступіў на тым вечары «Дружбы наро-даў» пісьменнік А. Карпюк. Пасля бралі слова выкладчык беларускай мовы — паэт Міхась Дуброўскі, пісьменнік Мікалай Каралёў, паэт Пятро Макаль. Прыехаў на сустрэчу паэт з Наваградка Гаўрыіл Шутэнка. Ён чытаў свае вершы па памяці. З вайны паэт вярнуўся інвалідам: там засталіся яго вочы, яго зрок. Тэматыка яго творчасці жыццё і шчасце чалавека, любоў да Радзімы, каханне...

Пра свае творчыя дасягненні і планы расказала магістр з Варшавы Марыяна Кілінска. А расказвала яна гэта ўсім прысутным на беларускай мове. Карыстанне нашай мовай быў дакор у наш бок за наша родназабыццё.

Доўга і з цікавасцю мы слухалі літоўскага пісьменніка і кінарэжысёра Антанаса Жобакаса. Пратанцаваўшы з ім адзін толькі вечар, мы зладзілі перапіску аж на дваццаць пяць гадоў. Яго цікавыя лісты захоўваюцца ў маім архіве.

У перапынку паміж танцамі да мяне падыйшоў А. Карпюк. Павіншаваў са святам і дадаў: «Прыміце на будучае: звярнуцца да літоўцаў трэба было на роднай мове. А то неяк не па-людску атрымалася. Жывём у Беларусі, дык да чаго ж тут, у гэтым асяродку культуры саромецца сваёй мовы... Наступная наша

ўрачыстасць будзе прысвечана М. Васільку. Я чакаю ад Вас пачуць беларускае слова. Запрашэнне і план вечара перадам». Развітваючыся, Аляксей Нічыпаравіч сказаў: «Не гасі тое, што не гасне! Гэта родная мова!» На ўсё жыццё я атрымала ў той вечар добры ўрок-напамінак. Адчувала сябе вельмі і вельмі няёмка за сваё віншаванне ў аднас гасцей не на мове роднай зямлі.

У студэнцкія гады была членам рэдкалегіі газеты «Маладыя галасы». На пяцімінутках члены рэдкалегіі атрымлівалі азы па журналістыцы, засвойвалі цікавую, складаную паэ-тычную «кухню». Нашымі настаўнікамі былі: А. Карпюк, М. Васілёк, В. Быкаў, М. Дуброўскі... Мне яны здаваліся незвычайнымі, недасягальнымі. Я лічыла іх багамі, якія з нябёс спусціліся ў нашу аўдыторыю.

Я пастаянна працавала ў чытальнай зале бібліятэкі інстытута. Мяне тут захапляла асаблівая, амаль святая цішыня. Перагортваючы старонкі кніг, мы амаль не дыхаючы, стараліся не парушаць цішыню. Цішыня гэта дзейнічала на нас магічна.

Часта ў залу заходзіў Аляксей Нічыпаравіч. Разма-шыста адчыніўшы дзверы, пераступіўшы парог, салідны мужчына з вялікім пацёртым партфелем акідваў цікаўным позіркам студэнтаў, якія сагнуўшыся над сталамі, рупліва нешта перапісвалі з кніг у свае канспекты. Знайшоўшы мяне, падыходзіў, прасіў прабачэння і дазволу прысесці побач. З аднаго боку я ганарылася, што побач са мною сядзіць сам А. Карпюк. Але сваімі пытаннямі на якія трэба было даваць канкрэтныя грунтоўныя адказы, ён перашкаджаў мне нешта дачытаць, дапісаць. Але ж гэта быў сам А. Карпюк!

Аляксей Нічыпаравіч як ні ў чым не бывала даставаў вучнёўскі сшытак і самапіску, падсоўваўся да мяне бліжэй і шаптаў на вуха, каб не перашкаджаць у рабоце тым, хто быў недалёка ад нас. Ён ужо ведаў, што я з Наваградчыны, што там скончыла Любчанскую сярэдняю школу і што з дзяцінства марыла быць настаўніцай. Не прамінуў, каб не запытацца, што я чытаю з класікаў беларускай літаратуры. Праглядаў мае канспекты — і цяпер яны — мае сябры са мною — дзе я рабіла запісы аб прачытаных кнігах: кароткі змест, тэма, ідэя, рысы характараў палюбіўшыхся герояў, выпіскі афарызмаў. Усё гэта мне вельмі дапамагала пазней для працы ў школе. Даваў пісьменнік мне рэкамендацыі, каго і што прачытаць абавязкова; нават са сваёй хатняй бібліятэкі прыносіў мне кнігі... Мне было цікава даведацца, што галоўных гераінь сваіх твораў ён надзяляе рысамі майго характару.

Пазней ён падарыў мне са сваімі аўтаграфамі і «Дануту», і «Дзяўчыну з Ваўкавыска» і «Свежую рыбу» і «Пушчанскую адысею». Аляксей Нічыпаравіч вельмі далікатна ставіў свае пытанні да мяне: хто мае бацькі, чым я займаюся ў

вольны ад заняткаў час, што для мяне каханне, з кім сяб-рую, у чым бачу шчасце і г. д. Многае з майго жыцця, з жыцця маіх родных прасіў напісаць для яго.

Не глядзячы на тое, што я вучылася на гістарычна-філалагічным факультэце (рускае аддзяленне), я з ім размаўляла толькі на роднай беларускай мове. Дома ў нас у хаце гучала толькі беларуская мова, мае бацькі лічылі сябе ліцвінамі. Мая мама Ефрасінія, якую ў мястэчку Далятычы называлі Ефрасіняй Полацкай, арганізоўвала правядзенне розных святаў, пісала для гэтага сцэнарыі, рабіла дэкарацыі, шыла касцюмы... Пад яе кіраўніцтвам адбываліся пастаноўкі «Пінскай шляхты» В. Дуніна-Марцінкевіча, «Паўлінкі» Я. Купалы і інш. Там мама заўсёды выконвала галоўныя ролі. Пастаноўкі ішлі ў памяшканні пажарнай часткі, таму што ніякіх клубаў, святліц не было. Але людзі ішлі з цікавасцю, хаця і сядзець там не было на чым, даводзілася стаяць.

У нашай хаце спявалі беларускія песні. У мамы быў прыгожы голас і тонкі музычны слых. Быццам сёння чую яе «Зорку Венеру». Брат мамы Кастусь Шарэйка быў адным з вядучых салістаў у хоры Р. Шырмы. Дзядзька сябраваў з Я. Брылём, У. Караткевічам, М. Васільком. К. Шарэйка ніколі не здрадзіў сабе, сваім бацькам, народу: ён пры любой уладзе (польскай, савецкай, нямецкай) гаварыў толькі на роднай, беларускай мове. Ён добра ведаў беларускую гісторыю, літаратуру. Яго дачушкі Люба, Вера і Вольга ў дзяцінстве называлі яго «кніжачка», а як падраслі — «Энцыклапедыя хадзячая». Пра яго і яго сяброў успамінае у сваёй кнізе «Усё чалавечае» У. Калеснік.

Мама мая вышывала беларускія нацыянальныя сарочкі нашаму бацьку Уладзіміру Рымару і свайму брату Кастусю. Беларускія касцюмы былі ў мамы, у мяне і ў маёй сястры Лілі.

Я ганаруся, што мае карані глыбока сядзяць у маёй беларускай свядомасці. Яны адтуль — з сям'і. Я ганаруся, што А. Карпюк нагадаў мне ў інстытуце, што я — беларуска. І вось гэты мост, перакінуты праз усё маё жыццё, застаўся ўва мне назаўсёды. Застаўся. Вырас. Узмацніўся.

Мая памяць трымае і такі выпадак. У інстытуце была я пастаянным членам НСО (научное студенческое общество) і членам клуба «Прамятэй», якім кіравала Іна Рыданава. Адночы гурткоўцы атрымалі заданне напісаць рэферат «Образ любимого учителя». А. Карпюк параіў мне пісаць толькі на роднай мове. На Рэспубліканскім конкурсе мой рэферат заняў першае месца. Мяне ўзнагародзілі Пахвальнай граматай, і я атрымала ў падарунак кнігі В. Сухамлінскага і А. Макаранкі. Мяне рыхтавалі ў аспірантуру, але я выбрала школу. Гэта маё прызванне.

Так складваліся абставіны, што жыццёвыя пуцявіны мае і А. Карпюка нейкім чынам час ад часу перасякаліся. Была я членам лектарскай групы Га-

радзеншчыны... Я — з лекцыяй, а Аляксей Нічыпаравіч — са сваёй тэматыкай у настаўніцкіх калектывах, у школах, тэхнікумах, вучылішчах, сярод працоўнай моладзі.

Ён, вялікі падзвіжнік, спяшаўся, і я ў яго вучылася даць патрэбны стымул, каб беларусы не забывалі пра сваё паходжанне, заставаліся нацыяналістамі-патрыётамі, каб ганарыліся сваёй мовай і бераглі яе.

... Яго «Вершалінскі рай» — вечная вера ў людзей, у шчасце, збаўленне ад цемры і беспрасвецця. У герояў аповесці — душы чыстыя, сэрцы светлыя. Але ж і вера натыкаецца часам на падман, здраду, разачараванне. «Вершалінскі рай» паказвае, да чаго можа давесці народ невыносны нацыянальны прыгнёт, якое атрутнае-зелле можа вырасці на глебе духоўнай спустошанасці.

А. Карпюк сам перажыў здраду, правакацыю, падман. Ён часта апынаўся ў тупіку ў сваёй краіне. Але ішоў, як кажуць, напралом. Чыноўнікі-партыйцы, якія яго баяліся, прыкладвалі нямала сіл, каб знішчыць яго маральна, каб выбіць з яго рук смелае пяро. Пяро праўды.

Чытаючы А. Карпюка, я лаўлю сябе на думцы: не толькі ён сам прырос да Беларусі, але і сама Беларусь моцна ўра-сла ў яго сэрца, у яго жыццё. Яго духоўная, асабліва ў гра-мадзянскай іпастасі, вышыня была ў ім з дня нараджэння і да апошняга імгнення на зямлі. Бацькаўшчына! Родныя мясціны — гэта тое, што ёсць у кожнага. Радзіма ніколі не старэе, нават разам з намі. Яна заўсёды маладая, прыгожая, дарагая і любімая сваімі годнымі дзець-мі. А ад нас яна чакае і нават патрабуе: не страціць сябе, га-нарыцца сваёй мовай, з якой мы нарадзіліся і з якой павінны годна прайсці свой жыццёвы шлях.

Аляксей Нічыпаравіч Карпюк пакінуў нам урокі мужнасці, дабрыві, велічы духу. Яго словы, народжаныя ў муках і пакутах вялікага сумленнага сэрца, загартаванага ў полымі пераменлівага жыцця, часта несправядлівага да пісьменніка, святло яго душы, яго кнігі — мужная водпаведзь антыпатрыётам і здрадцам і сённяшняга дня.

... Неяк едучы ў аўтобусе, я здзівілася, убачыўшы цераз акно каля палаца «Юнонь» вялізарны фотаздымак, хутчэй — фотаплакат пад шклом у вялікай раме. На тым фотаплакаце — А. Карпюк за кафедрай. Пэўна нешта чытае. А я там — насупраць яго. Нешта важнае, сказанае ім, запісваю... Некалькі месяцаў пад дажджом, ветрам, сонцам і снегам чытаў і чытаў Аляксей Нічыпаравіч сваім землякам-гарадненцам. Шкада, што не было на тым, як цяпер кажуць, банары букеціка васількоў. Вечная светлая памяць нам аб вялікім Чалавеку, пісьменніку і грамадзяніну Аляксею Нічыпаравічу Карпюку!